

Az ezután következő rövid, valóban coupletszerű, mindössze öt szonettből álló lezárás a jövő bizonytalanságának megfogalmazása. Nem csoda, ha az eddigiekhez képest is feltűnően megszorodnak a kérdő- és felkiáltójelek, a kérdések és kétségek. Egyetlen bizonyosság marad csupán - költő számára mi más maradhatna? -, kiáltás, sűgás, kakukkszó mindegyre ezt közvetíti: „verseim élő levelek” (*Úgy megyek el*). A szonett, a vers, a kötet írodása és létrejötte így válik, a kötetcímnél megfelelően, az egyedüli megtartó erővé, az elmúlástól óvó menedékké.

Takács Tibor könyve hitnek, érzelmeknek, otthon- és hazaszeretnek rég nem tapasztalt szép, költő példája. Az ezredvég sokszor hitehagyottnak és sivárnak érzett világában különösen üdítő és némi biztatást nyújtó olvasmány. Takács Tibor szonettjeinek minden esélyük megvan arra, hogy hasonlóan hit- és érzelmetli olvasói közeledéssel szembesülve, a bevezetőben idézett babitsi óhaját teljesítsék: valóban aranykulccsá váljanak.

(*A CÉH, 1998*)

Szirtes Gábor

EGY KÖLTÉSZET HORIZONTJA

„Ha a költészet próbája a valósággal való szembeállítás, a kritikus próbája mondandójának és a vizsgált anyagnak a szembeállítás” - vallja kritikus ars poeticaként Tüskés Tibor, következetesen tartva magát elveihez írói-kritikus gyakorlatában is. Kortársakat értékelő írásai, kötetei erről tanuskodnak. Ám nem elégszik meg a mondandó és az elemzendő szöveg szembeállításával, hiszen a jó kritika elengedhetetlen következményének tekinti, hogy az ne csupán a konkrét művet elemezze, hanem helyezze azt egy tágabb összefüggés-rendszerbe is, keresse-kutassa tovább a változás, a fejlődés mozzanatait is a vizsgált életműben. Még azt is fontosnak ítéli, hogy a kritikus ne közelítsen tárgyához semmiféle előítélettel, prekoncepcióval, hanem fogadjon el a művet olyanak, amilyen, „s belülről próbálja megérteni, karakterének szálait felfejteni”.

Elszánt következetesség, kiérlelt gondolatiság érhető tetten abban, ahogyan egy-egy szerzővel - a pálya szinte valamennyi állomását és jelentősebb alkotását bejárva - foglalkozik írásaiban, amint azt tette a közelmúltban Csorba Győzővel (*Az utolsó évszak. Csorba Győző költészetének ki-teljesedése 1981-1995. Pécs, 1997.*), vagy teszi most az alig két esztendeje elhunyt Fodor Andrásról (*Egy költészet horizontja. Írások Fodor Andrásról.*

Kaposvár, 1999.). Ez utóbbiakat - a könyv Jegyzetének tanúsága szerint - a költő hetvenedik születésnapjára gyűjtötte össze, formálta köteté. Benne két ciklusba rendezetten (A tér és az idő vonzásában, A konkrétság és a fogalmiság szintézise) az a huszonkét írás, amelyekben 1965-től 1997-ig szinte valamennyi új Fodor-kötetről megemlékezett, és amelyek ismeretében az olvasó visszaigazolhatja a szerzői szándékot: valóban kirajzolódik belőlük a költő portréja és az írói pálya íve, alakulása. Még akkor is, ha a naplókötetekről szóló írások hiányoznak is: az érintettség miatt, a bennük való szereplés okán - mondja Tüskés Tibor. Ezért nem olvashatunk méltatást olyan jelentős könyvekről, mint az *Ezer este Fülep Lajossal* vagy a *Hetvenes évek*.

Ennel ellentétben néhány pillanatra elidőzhetünk egyrészt azon a szisztematikusan gondos kritikus magatartáson, másrészt azon a tervszerű metodikán, amely a szerzőt jellemzi, melynek eredményeként hosszabb-rövidebb írások alapján képes felvázolni nagyívű pályaképek kontúrjait, ahogyan ez most történik a mindössze 120 oldalas, karcsú kis kötetben. A titok nyitja persze viszonylag egyszerű: egy töről fakadó kritikák gyűjteményéről van szó, a kritikus szemléletének homogenitása itt az egységesítő erő. A nézőpontok, a megközelítésmódok, a következetesen alkalmazott terminológiai apparátusok alapján pedig az olvasó maga is képes a mindenkor befogadó továbblépésre, egyre közelebb férkőzve a kritikus szellemi önarcképének megismeréséhez is. Mert miközben Tüskés kitartó figyelemmel és gondos precizitással teszi sorra mérelegre Fodor műveit, saját értékrendjének lenyomatát is rajta hagyja a sorokon, ahogyan ezt Bartók kapcsán maga Fodor is megtette, aki „a Bartók Béla halálától napjainkig terjedő idő változásaira rámontirozza szellemi önarcképét”.

Joggal érezzük tehát úgy, hogy miközben a szerző Fodor alkotói pályarajzát is adja, egyben - közvetve - az önmagát is írja, hiszen a háttérben a két alkotó életútjának, pályájának sokszínű és gazdag találkozási pontjai húzódnak meg. Fodor András első verseit a Pécsen szerkesztett Sor-sunkban jelentethette meg, később az ugyancsak pécsi - és akkor Tüskés Tibor által szerkesztett - Jelenkor teremtett alkotó együttműködést kötöttük, még később pedig Tüskés éppen Fodor által kerülhetett olyan jelentős személyiségek közelébe, mint Németh László és Fülep Lajos, Takáts Gyula és Hernádi Gyula, Vertes Péter és mások. A könyv írásaiban kirajzolódnak a közös szellemi források, felsejlik a hasonló szellemi örökség, ott lüktetnek a rokon élményforrások, fel-felvillannak a közös mintaadó személyiségek, az életút találkozási pontjainak közös adományai.

Az írásokat csaknem mindig nagyfokú személyesség is jellemzi. Az olvasó úgy érezheti, hogy a kritikus és a költő egyaránt folyamatosan jelen vannak, titkon egymásra lesnek, mintegy kölcsönösen kontrollálva egymást: jól, helyesen kacskaringózna-e a sorok a bíráló tolla alatt. Mert Tüskés kritikái mindig a személyes élmények hatása alatt és a bőséges tárgyi ismeretek birtokában és eredményeként születnek meg. Fodor András művei és a művek közti kapcsolódások olyasfajta olvasatának lehetünk így részesei, amelyre a kívülálló bizonyára képtelennek bizonyulna.

Am a kritikusnak ez a személyes hangja nem homályosítja el, ellenkezőleg, talán még fel is erősíti mindazt, ami kirajzolódik a könyvben Fodor András pályájának korai szakaszáról, erről a „férfiasan gyöngéd költészetéről”, a költő műfaji sokoldalúságáról, az eszményt adó példaemberekről (Kara Lajosról, József Attiláról, Bartók Béláról, Egry József-ről, Illyés Gyuláról), művészi kifejezőmódjának változásairól, arról, hogyan vált ez a költészet az egykori élmények közvetlenségéből az áttételesebb ábrázolások bonyolultabb világává, hogyan született meg a képek gondolati alárendelése, hogyan feszült ki fokozatosan az ív látványtól a látomásig.

A rövid írások is plasztikus képet festenek Fodor András költői világképeinek elemeiről, a bizalom és a „barátság kozmológiájáról”, az emberi és a tárgyi világról és környezetről, a természetről és a Balaton-környékről, mint a költő művészi világának elidegeníthetetlen részeiről. Meggyőző rajzát kapja az olvasó a költő világképe formálódására ható tényezőknél is: a családi indíttatásnak, az otthonnak, az iskolának, a gyermekornak, a tanároknak, mint a szélsőségektől való mentességet biztosító erőknél, a jól választott eszményeknek, a kortárs-emberi kötődések fontosságának.

Múltán helyez nagy hangsúlyt a szerző Fodor költészete hagyományos - a protokolláris szemlélettől meglehetősen idegen - értékeire: a szerelemben és a barátságban való hűségre, a szülőföldhöz kötő szálakra, a gyermekkor világára, a gyermeket a szülőhöz fűző kapcsolatokra. Ugyanakkor - helyesen - mutat rá e líra tartalmi gazdagodására, motívum-kincsének bővülésére is: mindegyik az idő irreverzibilitásának erősödő tudatára, az elmúlás elhatalmasodó érzésére, a veszteségek felszólító majd ismertté is váló lehetőségeire, a vanitatum vanitas igazságának jelentkezésére már a pálya derekán (az angol barát, Colin Mason és a Professzor Úr, Fülep Lajos közel egyidejű halálának megrendítő hatására.). Ez válik aztán a *Kettős rekviem* valamint Az idő foglya című kötetek meghatározó problémájává. Tüskés azonban most sem elég-

szik meg a közhelyek egyszerű konstatálásával, rámutatva Fodor lírájának sajátosságára is: az ő idő-élménye nem statikus, hanem dinamikus, azaz nála „a bekerítettség és a mozgás, a kiszolgáltatottság és a dinamizmus élménye mindig együtt jelentkezik”. Joggal emeli ki Fodor András sokirányú érdeklődését, értő kalandozásait a film, a zene, a műfordítások, a képzőművészet világában, többműfajúságát, és mutat rá líraeszményének hagyományos jellegére, arra, hogy a konkrétéhoz kötött, tárgyyszerű költészetet részesítette előnyben, nagyra értékelte a fegyelmezett szerkesztést és élete végéig megőrizte érdeklődését a - korosabb és az ifjú - pályatársak, fogékonyságát a mások eredményei iránt.

Tüskés Tibor könyve csak látszatra recenziók kronológikus rendbe állított sora, nem is csupán Fodor András lírai arculatának pillanatnyi felvillantása, hanem olyan - a tartalmi és a formai elemek együttes figyelembe vételével dolgozó - elemzések gyűjteménye, melyek segítségével nem csak egy emberileg vonzó, sokoldalú alkotó kerül közel az olvasóhoz, hanem körvonalazódik egy jelentős életmű állandó és változó vonásainak együttese is. Igaz, a végső általánosítások megfogalmazása, a szintézis megalkotása - a kötet írásainak műfajából következően is - az olvasóra marad.

Pék Pál

MORVAI PÉTER: POGÁNY HÚSVÉT

Morvai Péter első kötete több, mint az ilyen kötetek általában. Ha figyelmesen olvassuk, tükrében magunkra láthatunk. Mert hányszor éreztük mi is a bekerítettséget, a megcsalást, hányszor büvöltük elevené kihűlt szerelmünket, s kuporogtunk ölünkben fegyverünkkel, míg mögöttünk szétfoszlott a hit és csapdává züllött a rend! És ősz jött meg tél, és angyal verdesett a sárban, de Golgotánkon üres keresztet nyaldosott a szél. Ez a kötet erről beszél tiszta hangon, felragyogó képekkel, a legbensőbb vallomások hangján úgy, ahogyan szólni csak igazi költő képes. Morvai Péter Ady indulatával félti hazáját, a népdalok fordulataival szólongatja kedvesét és Pilinszky arcát öltve „valóbb valókat álmodik”, a teljességről énekel, noha kijózanodva tudja: „Jó paripámnak obsitot adtam: /minek a táltos,/ ha kutyagolok!”

Költőnk egyszerre modern és hagyományörző. Kelfordul a századvég mocskot kavarázó világától, anatómát kiált, de erejét ehhez elmúlt korok erkölcséből meríti. Kapaszkodik a szülőföldre, a tájba, amely küldte, s érti-tudja mindnyájunk törvényét: „Nem számít az, hogy kitől indul el a tett, / csak valakik szólni, / tenni merjenek!”